

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ

ԲԱՍՄԱԽԻՉ

ՀԱՐԱՐԱՆԵՐԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՒՐԱԿԱՆ

ՅՈՐ ՏԱՐԻ

1907

ՅՄԱՐՏ ԹԻ 10

ԽԱՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

M. M. HASGALIAN G. S. Smyrna

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՆԱԽԱՍԽԻՐ	Լամի Զօրա՝ Վիպական	241
Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ	Համր Սէր	248
ՀԻՆ ԹՈՒԼԹԵՐ	Երկու Պատկերներ	256
Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ	Անիծուած Գերբողի մը Դամբանը	257
Յ. ԱԼՓԻԱՐ	Նոր Ասպարէզ մը	258
Մ. Յ. ԽՏՇԵԱՆ	Մագ. Մտ. եւ Բար. Տեսակէտ	262
	Լրաքաղ	264

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԱՅՏԸՆԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Ա Վ Պ

Ընկերութիւնը պատիւ ունի ծանուցանել վաճառականներուն որ 1907 Յունիս 1է սկսեալ, ներկայիս մէջ գործադրութեան դրուած փոխորութեան սակագիւնները, Գարիի, Ճերմակ եւ Սարը Տարրի, Վարսակի (Եուլաֆ) եւ Պակլայի քանթարին 10 փարա յաւելում՝ մը պիտի ունենան: Այս սակագիւնները գործադրելի են ապրանքին թէ՛ քաղաքիս մէջ եւ թէ՛ Բունթայի նաւամատուցին վրայ յանձնուելու պարագաներուն, ի բաց թողլով այն տուրքերը՝ մահուաներու կամ շուքնանեցու վրայ բեռցուելիք ապրանքներուն համար, որոնք բեռցնողներու կ'պատկանին:

Պայմանները՝ վերոյիշեալ ապրանքներու ընկերութեան Լանկարներու մէջ պահելու համար հետեւեալներն են:

Հասած եւ յանձնուած օրերն միասին

Ապրանքներ Բաղաք յանձնելի 5 Օր.

» Բունթայի նաւամատուցէն բեռնա-

ւորելի (բացի Վարսակէն) 4 Ամիս

Վարսակ Բունթայի նաւամատուցէն բեռնաւորելի 3 Ամիս

Սակաւորութեան յաւելում չպիտի կրեն այն արժուիքները որոնք կը հասնին հետեւել վարրէ, Ուշաք, Սանալըլը, Գասապա, Գարատիլի, Պուլապատան, Գարաղաճ, Եալովաշ, Էյէրտիր, Սպարթա, Պուրտուր, Գէմէր, Թէֆէնի, Պուլատան եւ Կիւնէյ:

ԸՆԴՀ. ՏՆՕՐԻՆ

Գ. ՊԱՐՖԻՆՏ

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

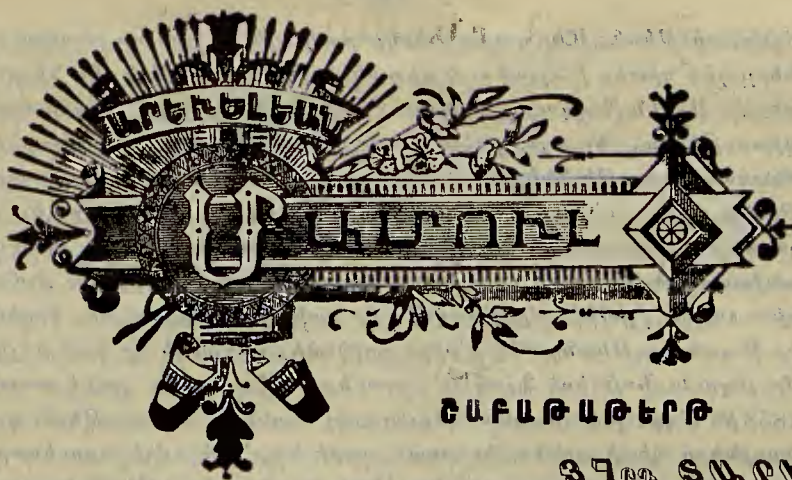
Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԹԼԿԱՏԻՆՑԻՆ

Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Մ. Յ. ԽՏՇԵԱՆ

Մ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

Յ ՄԱՐՏ 1907

ԹԻԻ 10

ԷՄԻՆ ԶՕԼԱ՝ ՎԻՊԱԿԱՆ

Եթէ ժԹ. դրական դարը կ'ըստնուի երկու խիստ որոշ մասերու, որոնցմէ մէկը ծագում կ'առնէ վրպակահուծիւնէն եւ միւսը իրապաշտութիւնէն, այս վերջինին պատկանող իրապաշտները չեն դադրիր մէկէ աւելի կողմերով վրպական ըլլալէ, եւ ասոնք են որ իբր՝ ամէնէն աւելի վրպական՝ ամէնէն աւելի հանճար ունեցած են: Ի վուր է վրպականութիւն փնտռել Bourgeois de Molincharի հնդի-հակին մէջ, մինչդեռ շատ վրպականութիւն կայ Ալեքսանդր Տիւմա որդիին եւ Կիւսիտով Ֆլոպէսի մէջ որոնք մօտաւ որապէս կէս դար առաջ երկու գլխաւ որ ներկայացուցիչները եղան իրապաշտութեան: Զօլա որ քսանընթիւ տարի յետոյ՝ ճշգրտով եւ բարեփոխելով վերահաստատեց զայն բնապաշտութիւն անունին ներքեւ, կրնայ կոչուիլ վրպականներու վերջինը:

Բնապաշտութիւնը անանց վրպականութեան, այսինքն այն բնապաշտութիւնը որ եսին կ'ըլանայ իր բաժինը, դրականութիւնը կը շփոթէ գիտութեան հետ:

Պէտք է խոստովանել, սակայն, թէ միշտ այսպէս եղած է բնապաշտներուն ձգտումը, ժի. դարու երկրորդ կիսուն, յունական եւ հռոմէական ընտիր երկերու ներշնչած յարգանքը հազիւ թէ կ'չափաւորէ «հին» բնապաշտներու դասնաւ այն վարդապետութիւնը որուն համեմատ ճշմարտն է միայն գեղեցիկ, իսկ «նոր» կոչուած բնապաշտները առանց խղճահարութեան գեղեցկութիւնը կ'ըսեն:

ճշմարտութեան: Մեր դարուն երկրորդ կէտին մէջ բոլոր բնապաշտ-
ները չես գիտեր ի՞նչ տեսակ դիտական գրականութիւն մը ներքո-
ղեցին: Արդէն Պալգաք կ'ձայնցուէր իբր վարդապետ ընկերական
գիտութեանց, եւ այս ընկերական գիտութիւնները կ'փոխարկէր
բնական գիտութիւններու իր մօտէն քիչ վերջն է որ իրապաշտու-
թիւնը գլուխ կ'վերցնէ վիպականութեան դէմ: Լրգօնդ ար Լիլ կը
յայտարարէ թէ արուեստը ու գիտութիւնը, երկար ատեն իրարմէ
անջատուած, պարտին «սերտօրէն իրարու միանալ»: Տիւմա ճշմա-
րեաւ «սերոյ խիստի» մը կ'կազմէ, իր նախաբաններուն եւ երբեմն
իր թատերգութեանց մէջ կ'սիրէ գործածել բնութօք մը կամ բժշկի
մը լեզուն: Նոյն իսկ Յլօպէռ, արուեստագէտ ամէն բանէ առաջ,
1853 ին կ'զբէ թէ գրականութիւնը յիշ ատենէն «գիտութեան գը-
նաքնները պիտի առնէ», եւ քսան տարի ետք՝ թէ «մեծ արուեստը»
«գիտական» է: Նոր դպրոցը հետզհետէ յայտնատեսութեան եւ գու-
շակութեան տեղ դրաւ վերլուծութիւնը:

Կարելի է մէկ բառով ամփոփել Զօլայի բնապաշտութիւնը. դրա-
կանութեան մէջ կիրարկել գիտութեան մէթոտները: Երբ Զօլա իր
Ռոպօն-Մաֆառները գրելու սկսաւ, գիտութիւնը մտաւորական
գործունէութեան բոլոր այտայայտութիւններուն մէջ՝ կ'հարկադրէր
իբր հիմ ընդունիլ միմիայն մեր մէջ եւ մեր շուրջը մին միսէն ծա-
գում առնող երեսոյթներուն ուսումնասիրութիւնը: Այս պատճա-
ռաւ է որ բնապաշտները, իրենց գլուխը ունենալով Ռոպօն-Մա-
ֆառներու հեղինակը, ուղեցին գիտութեան փոխ առնել իր մէթոտը՝
առարկայական ճշտութեամբ մը արտայայտելու համար իրականու-
թիւնը:

Բայց կարելի՞ է գրականութեան մէջ կիրարկել գիտական մէ-
թոտները: Կարելի՞ է բոլորովին անջատուիլ իր գործէն, մէկ կողմ
նետել վիպականութիւնով աւելի կամ նուազ վարակուած այն եւր
զոր կ'մերժէ գիտութիւններու մէթոտը: Ո՛չ մէկ տաղանդաւոր
բնապաշտ յաջողած է ատոր մէջ:

Ա. Տիւմա վիպական է Գաւեղիազարդ Տիկիինն մէջ որով սկիզ-
բը կ'զնէ իրապաշտ կատակերգութեան. ա՛լ աւելի վիպական է ան
Տիկին Օպրեի գաղափարները, Քլօսի կիկը, Օսարուհին անուն եր-
կերուն մէջ, ամէնքն ալ երազատեսի մը կամ հարցու կի մը գործեր
որոնք տեսարան կ'հանեն ճշմարիտ խորհրդանշաններ, զրէթէ ա-
ռասպելներ. Ա. Տիւմա վիպական է իր բոլոր թատերգութիւննե-
րուն մէջ որոնց էական նպատակն է ո՛չ թէ կեանքը ներկայացնել՝
այլ բարեփոխել զայն:

Եթէ Յլօպէռ իր կեղծ առարկայականութեամբ արժանի է իրա-
պաշտ անունին, այս պարագան չարգիլեր որ անիկա շատ կողմերով
վիպական մը ըլլայ: Պօլարին գրելու ատեն, որուն գոհնիկ հանգա-
մանքէն չախորժի, իր երազն է յօրինել վերէն վար նկարուն պա-

ընդհանրով գիրքեր»։ Ամէն ինչ որ զիւցազններդական կամ քնարերգական չէ՝ տաղտկալի, տափակ, ծաղրելի կ'թուր իրեն, իրեն համար ճշմարիտը լոկ միջոց մըն է գեղեցիկը արտազրելու, իբր «խիստ երկրորդական» կ'նկատէ «իբրեւոյ պատմական եւ ճշգրիտ կողմը»։ Ոճի մասին իր ունեցած նախապաշարումը զինք կ'մօտեցնէ՝ իրապաշտներուն։ Բայց անիկա ճշգրտութեան հետամուտ չէ միայն, իր երազած ոճը «ոտանաւորի նման կշռաւոր ոճ մըն է՝ թաւջութակի վէտվէտումներով, բամբ հնչիւններով, հրեղէն կայծերով», իսկապէս վիպական ոճ մը։ Ասկից զատ, եթէ ժամանակակից իրապաշտները խստութեամբ քննադատեցին Մասաւ-Պովարին, Ֆլուպէս՝ իր կողմէն՝ մերժեց նոր դպրոցը որուն պետը կ'կարծուէր քննադատներէն՝ «Իրականին սիրահար մը կ'կարծեն զիս» կ'գրէր 1855 ին «ես որ կատեմ զայն»։ Եւ երբ բնապաշտութիւնը կ'յաջորդէ իրապաշտութեան, կ'ամբաստանէ զայն իբր «անմտութիւն» մը։

Գալով Զօլային, երբեք ճիշտ չէ ըսել թէ անիկա վիպական եղաւ միմիայն իր վերջին գործերուն մէջ։ Գրելու սկսած օրէն վիպական՝ ինքն իսկ գիտակցութիւնը ունի իր ինչ վիպական մը ըլլալուն, եւ հակառակ իր ճիգերուն, չի կրնար զերծ մնալ անկէ։ Իր առաջին քայլերէն սկսեալ Զօլա իր անգլուսկ երեւակայութեամբ կ'ձեւադնէ, կ'ստեղծագործէ, կ'ընդլայնէ ամէն ինչ որ կը նկարէ։ Եւ տեսականելէ յետոյ տգեղը եւ չարը—որովհետեւ, ըստուգիւ, վիպականութիւնը եւս քան զեւս կ'յաղթանակէ իր նիւթապաշտութեան եւ յուստեսութեան, — մարդկային անասնութեան այս նկարիչը, տեսակ մը քրմապետ եւ առաքեալ դարձած, վառաշեցօրէն կ'տարփողէ այն առաքինութիւնները որոնց միջոցաւ մարդկային սեւը կ'հանդերձէ ճշմարտութեան եւ արդարութեան յաղթանակը։ Ի՞նչ կ'մնայ իրեն իբր բնապաշտ։ Գիտութեան պաշտամունքը, ահա՛ միակ բանը որ իրեն կ'մնայ բնապաշտութենէն։ Բայց անիկա այլ եւս անփոյթ է զիտութեան ենթարկելու իր մէթոդը, նոր ժամանակներու քարոզիչ՝ անիկա գիտութիւնը կ'պանծացնէ իբր ազատագրող, իբր բարերար մարդկութեան։

Ի՞նչպէս պիտի կրնանք հաստատել թէ մեր իրապաշտ գրողներու մէջ միշտ յարատեւ եւ մնայուն վիպականութիւն մը գոյութիւն ունեցած է։

Նախ՝ կարելի չէ որ մարդ ազատ մնայ իր դարուն ազդեցութենէն։ Եթէ Գօթիէյլ երկու հարիւր տարի յետոյ ապրած ըլլար, տարակոյտ չիկայ թէ աւելի Էրնանին պիտի գրէր քան թէ Սիքը։ Ռասին, եթէ Լամարթինի եւ Միւսէի ժամանակակից ըլլար, «Մտածութիւններ»ու կամ «Գիշերներ»ու մէջ պիտի ցոյցանէր այն սերտ քնարերգութիւնը զոր գուշակել կուտան մեզ Անտուան Է. Ֆլուպէս։ Ալեքսանդր Տիւմա եւ Ֆլուպէս՝ վիպականութեան սկիզբները ձեւով իրենք ալ պիտի վարակուէին անով։ Եւ Զօլա՝ որ երբեք առի

Թը չի փախցնէր զայն դատապարտելու, անկէ խոյս տալ չի կարե-
նալուն համար է որ կ'դատապարտէ զայն: Երբ 80 ական թուական-
ներուն, երիտասարդ վիպագիրները կ'ըրգոէր նոյն ինքն իրեն դէմ
մաքառելու, կ'զանգատէր թէ «չատ կանուխ եկած է ինք» եւ թէ
իր ժամանակին մթնոլորտին մէջ չնչած է այն վիպականութիւնը
որ ամբողջ կէս դար խանդավառեց ուղեգնները եւ սիրտերը:

Բայց իրապաշտներու վիպականութիւնը ուրիշ պատճառներով
ալ կ'բացատրուի, եւ մանաւանդ անով որ ամէնէն ճշգրիտ իրա-
պաշտ արուեստը պարտի վիպականութեան տալ իր բաժինը:

Ձի խօսինք Ալեքսանդր Տրւմայի վրայ, որովհետեւ առաջին ան-
անգամ ինք բնութիւն վրայ հանեց իրապաշտութիւնը եւ քիչ ատենէն
անոր հակառակորդ դարձաւ. ո՛չ ալ խօսինք Կիւսթավ Ֆլյուպէոսի
վրայ, որովհետեւ անիկա մինչեւ իր կեանքին վերջը անգեղջ վիպա-
կան մը հռչակեց ինքզինքը: Խօսի՛նք Զօլայի վրայ որ բնապաշտ
դպրոցին հիմնադիրը եղաւ: Եւ եթէ ստէպ հակառակութիւն մը մաս-
նանշուած է իր մէջ՝ իբր արուեստագէտ եւ իբր քննադատ հակա-
սութիւն զոր առաջին անգամ ինք խոստովանեցաւ, երբեք չի
պրկատնք իր գործերը՝ հաստատելու համար անոնց ակններեւ վիպա-
կանութիւնը, այլ ցոյց տանք թէ իր վարդապետութիւնը կ'ընդունի
եւ կ'արդարացնէ իր գործերուն կատարեալ վիպական հանգամանքը:

Բնապաշտութեան հիմնական սկզբունքը սա է որ արուեստը
պարտի հաւատարմօրէն արտայայտել ընութիւնը: Բայց պէ՞տք է
ընութիւնը արտադրել այնպէս ինչպէս որ է: Ո՛ր եւ է երկ, կըսէ
ու կ'կրկնէ Զօլա, «ընութեան մէկ անկիւնն է՝ խառնուածքի մը
մէջէն դիտուած»: Առաջին անգամ որ Զօլա այսօրինակ սահմանում
մը տուաւ արուեստագիտական գործին, նպատակ ունէր ինքզինքը
պաշտպանել անոնց դէմ որոնք անիրաւի կ'մեղադրէին զինքը իբր
թէ կուզէր բնապաշտութիւնը ներկայացնել իբր մինչեւ այն ատեն
անծանօթ վարդապետութիւն մը եւ իրեն կ'վերագրէր անոր գերութիւնը:
Ուրեմն Զօլա նոյն սահմանումով ըսել կուզէ թէ մատենագիրները
միշտ ընութիւնը նմանցուցած են: Միեւնոյն կերպով աւելի ետքը
զրուած յօդուածի մը մէջ Զօլա կ'յիշատակէ նոյն այս սահմանումը՝
հաստատելու համար թէ ընութիւնը «նարաւոր միակ խարխիւն»
է: Որովհետեւ, կ'յարէ, «մատենագիրները չափագէտներու ստու-
գութիւնը չունին . . . : Դասակարգները, վիպականները, իրապաշտ-
ները մէկ բերան կ'պոռան թէ սաղանդը, ճշմարտութիւնը, ոճը ի-
րենց կողմն են, եւ վայրկեան մը կուզայ որ անկարելի կ'ըլլայ
գիտնալ թէ ո՞վ իրաւունք ունի: Հնարաւոր միակ խարխիւնը ընու-
թիւնն է. առանց խաբուելու վախն ունենալու՝ կարելի է զայն ըն-
դունել իբր հանրաչափ մը (*commune mesure*)»: Բայց այս մասին
ի՛նքն իսկ կ'առարկէ թէ՝ արուեստագիտական գործը ընութեան
հետ բաղդատել՝ պարզապէս կ'նշանակէ ընութիւնը ընդունել իբր

«մեկնակէտ»։ Ճշգրտութիւնը բաւական է միթէ. ի հարկէ ո՛չ, ճշգրտութիւնը ընդունիլ իբր ստուգանիշ՝ պիտի նշանակէր «լուսանըկարներ պահանջել»։ Արդ «ամէնէն զեղեցիկ գործը» այն չէ որ «ամէնէն ճշգրտան» է։ Եւ, հետեւաբար, «պէտք է մոցնել մարդկային տարրը որ մէ՛կ անգամէն կ'ընդլայնէ խնդիրը եւ տեղի կուտայ ա՛յնքան պէսպիսուն, ա՛յնքան թաղմաղիմ լուծումներու՝ որքան տարբեր գանկեր կան մարդկութեան մէջ»։ Ինչ որ Զօլա խառնուածքի մը մէջէն դիտուած բնութիւն կ'անուանէ, ո՛րիչ բան չէ եւ չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ արուեստագէտին կողմէ աւելի կամ նուազ այլափոխուած բնութիւնը, այսինքն մարդը բնութեան խառնուած՝ զայն ցոլացնելու համար իր եսին մէջ։

Զօլայի կարծիքով երկու յատկութիւններ կարեւոր են վիպագրին համար, իրականին զղալութիւնը եւ անձնական արտայայտութիւնը։ Իայց իսկապէս այս երկու յատկութիւններէն երկրորդը չի կրնար հաշուուիլ առաջինին հետ, կրնայ սակայն անոր իսառնուիլ միմիայն իրականին կրել տալով այնպիսի խաթարումներ որոնց մէջէն երեւան կուգայ մատենագրին անձնականութիւնը։ Եթէ մատենագիրը բնութիւնը բացատրելու ատեն զայն կ'այլափոխէ, պատճառ այն է որ իր աչքը զայն դիտած պահուն արդէն այլափոխած է զայն։ Եւ սակայն ի՞նչ արժէք կրնայ ունենալ զայն հղածին պէս դիտելը՝ երբ անճիշդ արտայայտութիւն մը կ'արուի անոր։ Ասով մէկտեղ տեսէ՛ք թէ նոյն ինքն Զօլա ի՞նչպէս կ'բացատրէ անձնական արտայայտութիւնը՝ իբր օրինակ առնելով Ալֆօնս Տօտէն. «Տօտէ այլ եւս մէ՛կ մարմին եղած է իր գործին հետ, որովհետեւ անոր մէջ կ'անհետի եւ կ'շարունակէ անոր կեանքը ապրիլ իր հաշտոյն։ Որո՞նք են բացարձակօրէն ստոյգ մանրամասնութիւնները, որոնք են ինքնահարմար մանրամասնութիւնները։ Ահա՛ ինչ որ շատ դժուար է ըսել։ Ինչ որ ստոյգ է՝ սա է թէ իրականութիւնը եղած է մեկնակէտը»։ Բայց «անիկա, յետոյ շարունակած է իրականութիւնը, ընդարձակած է տեսարանը միեւնոյն ուղղութեան մէջ, աւելորդ տալով մասնայատուկ կեանք մը, եւ որ միմիայն իրեն՝ Տօտէի յատուկ է»։ Բնադաշտ դպրոցին պէտք հոս կ'գովէ Նապապի հեղինապը՝ անոր համար որ անիկա բնութեան փոխ կուտայ իր սեփական հոգին, իր սեփական կեանքը. անոր մէջ կ'գրուատէ ինչ ո՛րէնապէս վիպական է։

Զօլա բնադաշտ վէպին վրայ իր ըրած յայտարարութեան մէջ կրկին առաջ կ'ընէ Introduction à l'étude de la médecine expérimentaleի ամէնէն կարեւոր հատուածները, բժիշկ բառին տեղ դնելով վիպագիրը։ Սակայն Քլօդ Պէռնառ ճշգրտօրէն կ'նշանակէր այն տարրերով իրեն որ կայ արուեստագիտական՝ գործին եւ գիտական գործին միջեւ, եւ արուեստագէտը կ'սահմանէր իբր. «մարդ մը որ գաղափար մը կամ անձնական զգացում մը կ'իրականացնէ»։ Եւ

Զօլա անշուշտ համամիտ չէ այս սահմանումին, քանի որ բողոքի չեղադրումը կ'զրկէ Պուրեմն եթէ վրիպար գերքով քաղող մարդ մը ներկայացնէի, արուեստագիտական գործ մը յօրինած պիտի ըլլայի. ընդհակառակը բացէ ի բաց խենթի տեղ պիտի դնէին գիս», իբր թէ Բլօտ Պէռնառ ուզէր արուեստը վերածել անձնականութեան մոլորանքներուն, իբր թէ ամէն ողջամիտ մարդերու միջիւ չի գտնուէր ընդհանուր նմանութիւն մը, զգացումներու եւ գաղափարներու տեսակ մը հասարակցութիւն որ արուեստէն դուրս կ'վտարէ այս յիմարութիւնները: Բայց նոյն իսկ Զօլա իր գրական յօդուածներու հաւաքածոյին հետաքրքրական մէկ էջին մէջ՝ արուեստագէտի եւ ինչապա աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայէ քան որչափ չէր ընծայեր Բլօտ Պէռնառ, «Երբ մեր աչքին առջեւ ունինք երկ մը, բաւական է նախ փնտռել թէ անիկա ի՞նչ չափով իրականութիւն կ'պարունակէ: Թեոյն կ'ուսումնասիրենք այն խառնուածք որ կարող եղած է այդ երկին մէջ մտցնել ճշմարիտէն եղած յայտնի չեղումները: Այն ասեմ մեծ կարեւորութիւն մը չունենար աւելի կամ քիչ ազդեցութիւնը. Պարզապէս պէտք է որ մասնագործին՝ բնութեան հետ մաքուր սեւ-սարանը իր վեհութիւնը չի կորսնցնէ. այն ուժգնութիւնը որով մասնագիրը կ'սեւնէ բնութիւնը, այն ներոյժ եղանակը որով անիկա կը ձեւազեղծէ բնութիւնը՝ իր կաղապարին մէջ մտցնելու համար զայն, այն դրոշմը զոր կ'ընդուն ան իր հպած առեւ քանի վրայ, ահա՛ քե ի՛նչ կ'նշանակէ հանձնարը. Եւ իբր օրինակ առնելով Վիքթօր Հիւկօն նման բանաստեղծ մը, «որ այնպիսի բռնցի հարուածներ կուտայ բնութեան որ, առիկա իր ձեռքերէն դուրս կուգայ վիթխարի եւ ձեւազեղծ», կամ Էօփէն Տըլաքուտայի նման նկարիչ մը, «որ իր նկարներուն մէջ շողարձակել կուտայ չինովի եւ արտակարգ պայծառութիւն մը», բացէ ի բաց կ'յայտարարէ թէ արուեստագէտը «ՎԵՐՍՏԻՆ Կ'ՍՏԵՂԾԷ»: Այսպէս Զօլա արուեստագէտը կ'ներկայացնէ իբր մէկը որ ո՛չ թէ սահմանէ կ'դնէ իր զգայնութեան եւ իր երեւակայութեան՝ հպատակելու համար բնութեան, այլ կ'մաքառի անոր դէմ, կ'ճնշէ եւ կ'ընդադատէ բնութիւնը՝ զգայն իր կաղապարին մէջ մտցնելու համար»: Զօլայի կարծիքով մատենագիրներու հանձնարը կ'չափուի այն ինքնատուութեամբ որով անոնք կ'ձեւազեղծեն բնութիւնը. Եւ ի՞նչ կայ ասկէ աւելի վիպական:

Գրական գործ մը չի կրնար գնահատուիլ միեւնոյն տեսակէտով որով կ'գնահատուի գիտական գործ մը:

Պատմութիւնը իբր արուեստ մը նկատելով, ամէնէն ճշգրտապէս առում պատմագիրը չէ որ իբր ամէնէն հոյակապը կ'ընդունինք, այլ գրէթէ միշտ ա՛յն որուն երեւակայութիւնը եւ զգայնութիւնը կ'այլափոխեն իրողութիւնները. Միշտ մը աւելի մեծ է քան որ եւ է պէնտիքթեան մը կամ կարթուսեան մը. Այսպէս է նաեւ փիլիսո-

փայտութեան համար: Փիլիսոփայութիւնն ալ իբր գիտութիւն նկատելով՝ Լօք մը շատ աւելի զերազատ պիտի երեւայ մեզ քան Լէյպնիցի եւ Պղատոնի նման իմաստասէրներ: Այս միեւնոյն կարծիքէն էր Վօլթէն երբ իրարու հետ կ'ըզգատէր Լօքի՝ երեւոյթներու վրայ հիմնած ստուգութիւնները եւ Լէյպնիցի եւ Պղատոնի վսեմ ու հնուրակոծ հնարումները: Մինչեւ իսկ եղան մարդիկ որ Վօլթէնը մեղադրեցին, ծաղրեցին Լօքի մէջ մեծ մարդ մը տեսնելուն համար: Ի՞նչ սխալ հասկցողութիւն: Եթէ Վօլթէն կ'զնահատէ Լօքի արժանիքը, պատճառը այն է որ Լօք՝ առանց «մեծ մարդ» մը ըլլալու՝ կ'գոհանայ բնութիւնը վերլուծելով եւ ո՛ր եւ է «գրութիւն» չի հնարիր: Բայց երբ միեւնոյն Վօլթէնը փիլիսոփայութիւնը կ'նկատէ իբր տեսակ մը արուեստ, իբր «միտքերու վէպը», ա՛լ ո՛չ ոք կը հիանայ Պղատոնի եւ Լէյպնիցի վրայ: անիկա կ'տարփողէ անոնց երեւակայութիւնը, անոնց կ'շնորհէ մեծ վիպագիրի պանծալի տիազոսը:

Ինչ որ ճշմարիտ է պատմութեան եւ իմաստասիրութեան համար, ա՛լ աւելի ճշմարիտ է իսկապէս զբաղան սեռերու համար: Արուեստագիտական հանճարը երբեք չի կայանար ճշգրտութեան մէջ, եւ քիչ մը առաջ տեսանք թէ ըստ Զօլայի այդ հանճարը ընդհակառակը պէտք է փնտռել այն կարողութեան մէջ որով մատենագիր մը կ'այլափոխէ իրականութիւնը: Ռուլօն-Մախոններու հեղինակը, քնապաշտ՝ գիտութեան մասին իր ունեցած պաշտամունքով, չէր կրնար նոյնը ըլլալ իբրեւ արուեստագէտ: Բայց պէտք է զգուշանալ կարծելէ թէ Զօլայի մէջ արուեստագէտը կը հերքէ տեսագէտը: Կիւսթավ Ֆլօպէտ կարդալէ յետոյ Զօլայի Գրական հաստատարանը, կ'զրէր անոր. «Դուք սիրուն վիպական մըն էք, եւ ասոր համար է որ կ'հիանամ ձեր վրայ եւ կ'սիրեմ ձեզ»: Զօլա վիպական է ո՛չ միայն իր արուեստագիտական գործերուն մէջ, այլ նաեւ իր արուեստի յղացումին եւ մինչեւ փորձառական վէպի իր տեսութեան մէջ:

Թարգ. Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԴ

GEORGES PELLISSIER

ՀԱՄԱՐ ԱԷՐ*

Ե

Վենետիկի ցաւագար քերականութիւնով, այն ժամանակի, այսինքն կէս դար առաջուան վարժապետները՝ որոնք շինուած էին արաբացուի խմորով, առ նուազն եօթը տարի շարունակ կը տանջէին ու կը ծեծէին ժողովուրդին զաւակները զրաբար սովորեցնելու համար, լեզու մը՝ որ վերջապէս Չինեթէն չէ եւ զոր կարելի է սորվիլ մէկ տարուան մէջ եւ առանց գաւազանի օգնութեան կոչում ընելու։ Ըստ որում մանկութեան յիշատակներն անմեռ են՝ այս նախադասութիւնը գրողը իր ոսկորներուն մէջ դեռ կ'զգայ պատմական զաւազանին ազդեցութիւնը որով նա սնուեցաւ սկսելով հազար ութ հարիւր վաթսուոն մէկէն հինգ տարի անընդհատ։

Շատ ուշիմ տղայ մ'էր Համբար, բոլոր դասերը լսելով ու մէկ անգամէն կ'ըմբռնէր, բայց իրեն համար անկարելի էր գոնէ քառորդ ժամ կարդալ, ոչ գիրք ունէր, ոչ թուղթ ոչ գրիչ, իր օրերը խաղելով ու կատակներով կ'անցունէր վարժարանին մէջ, ասոր համար միշտ կը պատժուէր, մանաւանդ որ վարժապետները բացարձակ արտօնութիւն մը ստացած էին Տէր Մնակէն զաւակը իրենց ուղած եղանակով կրթելու, հայերու դարաւոր պատուէրը, «միսը քուկդ, ոսկորն իմս», որուն համեմատ գաւազանը լայնօրէն կը գործէր տղուն վրայ։

Հակառակ ծեծին, այդ ամօթալի եւ ապականիչ դրութեան՝ զոր տեսակ մը վայրի անասուններ վարժապետ անունին տակ կը գործադրէին եւ որով սերունդներ սպառուեցան, Համբար, ինչպէս կ'ըսեն ռամկօրէն, այդ սնդիկը ոչինչով չէր զսպուեր, իր կազմածքը, առնական ոյժերը, ինչպէս եւ հոգեկան ձգտումները ժամանակէն առաջ կ'սկսէին կատարելութեան հասնիլ, ու եղաւ օր մը ուր զգաց թէ ինքն ալ արժանապատուութիւն մը ունի եւ վարժապետներուն կողմէ իր անձին դէմ եղած նախատինքը անմարսելի հանգամանքով ծանրացաւ իր վրայ։ Գիշեր մը առաջին անգամի համար գանգատեցաւ Տէր հօր մօտ, հայրը սակայն բուռն պատգամի չեչտով մը արտասանեց, — շատ աղէկ կ'ընեն վարժապետները, — մայրը ոչինչ կը հասկնար այս բոլորէն, մանաւանդ որ զաւակին կրթութեան գործը հօր կը պատկանէր։

Յոռի դաստիարակութեան ու վայրենի խստութեան հետեւանքով եկաւ հասաւ ինչ որ բնականօրէն պէտք էր գալ հասնիլ պատանի — մարդուն։ Բիրտ ոյժը, յամառութիւնը, քէնը, վրէժի ոգին, մէկ վանկով՝ Չարը խառնուեցաւ Համբարի վառ եւ անարատ ար-

* Տե՛ս Թիւ 8, էջ 199.

եան. միւս կողմէ յուսահատութեան բեռին տակ ընական էր որ անդիկը թանձրանար ու պատանին ծուլութեան մէջ գտնէր կեանքի հաճոյքը:

Բայց աղէտը դեռ իր վերջին սերմը չէր նետած Համբարին մէջ, անոր կուրծքին տակ անվթար միացած էր պզտիկ անկիւն մը, ուր կարելի էր տեղաւորել հակաթոյնը եւ ասով աղէտին ապականած միւս ամբողջը բուժել. այդ հակաթոյնն էր սէրը:

Համբար տասն վեց տարեկան էր ու դպրոցական՝ երբ առաջին անգամ սիրեց:

Մեծ պահքի միջինքին Հռիփսիմեան վարժարանին մէջ ի նպաստ աղքատիկ որբուհիներու սիրուն հանդէս մը կը տրուէր, բոլոր սանուհիները զարնան ծաղիկներով եւ անմեղութեան ժպիտներով էին զարդարուած, ասոնք ճառեր, ոտանաւորներ կ'արտասանէին, արամախօսութիւններ կը կատարէին եւ պարբերաբար կ'երգէին:

Ամենէ վերջը հրեշտակի երեսով տասն հինգ տարեկան պարմանուհի մը ելաւ ամպիոն եւ սկսաւ ոտանաւոր մը արտասանել. ինք իբրեւ թէ փետրաւոր հրեշտակ մը եղած ըլլար որ սիրտին խորերէն ցաւ կը յայտնէր իր հրեմնի ընկերներու վիճակին, որոնք գինիով հարբած ըմբոստացան Աստուծոյ դէմ եւ արտաքսուելով երկնային դրախտէն անդունդին մէջ սատանաներու փոխուեցան:

Պարմանուհին անարատ գեղեցկութիւնը, չարժումները, արծաթի ձայնը, արտասանութեան յստակութիւնը, շեշտերը, իր եպենոսի բրբերուն արտայայտած վշտի, կարեկցութեան, երկիւղի ու միեւնոյն ժամանակ համարձակութեան ելեքտրականութիւնը ու վերջապէս այս բոլորը, որու մէջ արուեստը դեր չուէր, տաքապայման յափշտակութեամբ մը կը յանկուցանէին հանդիսականները:

Եղաւ մանրերորդ մը սակայն ուր պարմանուհին չփոթելու աստիճան սարսուեցաւ. իր վարդ թշերը դալկացան, բայց միայն տկնթարթի մը կեանքն ունեցաւ անցքը, իր նուշի աչերը հանդիպած էին ընդարձակ սրահին մէկ անկիւնէն դիտող ուրիշ երկու աչերու, այդ կրկին նայուածներու չփումով գոյացած էր անբացատրելի յուզումը:

Հանդէսին աւարտումէն յետոյ ժողովուրդը սովորական գովեստներով շնորհաւորեց փոքրիկ հրեշտակը, յետոյ հանդերձանքի սենեակը՝ մանեկուն՝ զրան մօտ պատանի մը մօտեցաւ իրեն ե զողովուն ձայնով ու զսպուած յոյզով մը հարցուց:

— Զեր անունը, օրիորդ, եթէ կը հաճիք:

Պարմանուհին նոյնպէս դողաց անոր նայուածքին տակ, նոյն աչերն էին:

— Վերգինի, պատասխանեց եւ առանց սպասելու ուրիշ հարցումի՝ սենեակը մտաւ:

Կէս ժամ յետոյ փոքրիկ տոմսակ մը ընդունեցաւ իր հասցէին:

զոր վարժարանին բարապանը գտած էր իր խցիկին մէջ:

Պարմանուհին բացաւ զայն եւ հետեւեալ տողերը կարգաց.

Կ'երդնում, Վիրգինի,

Քեզ մօտ թէ հեռու

Բնա՛ւ իմ շուրթերու

Մի կաթիլ գինի:

Կոյս սէրը ընդհանրապէս ոտանաւորով կ'սկսի, այսինքն երգով, եւ կը վերջանայ արձակով, այսինքն ամուսնութեամբ, այդ ու կնոջ միջեւ կատարուած սիրային շաղակրատութիւններն ինչպէս եւ գծառւմն ու կռիւր երբէք յանգաւոր չեն արտասանուիր:

Զգիտեմ եթէ ընթերցողը գուշակեց թէ Համբարն էր այդ քառեակ տողերուն հեղինակը. բայց Վիրգինիի համար անձանթ էր անոր անունը, նա զգաց թէ երդմնցողը զոյգ մը խորհրդաւոր աշիւրուն, տէրն էր, մինչեւ իսկ իր երեւակայութիւնը լուսաւորող անբացատրելի ճառագայթին մէջ կը տեսնէր անոր գունատ բայց դեղանի դէմքը, իբրեւ թէ վաղեմի բարեկամ մը, մօտ ազգական մը եղած ըլլար տոմսակին հեղինակը, որուն առանց պատճառի հետոյ տէն տխրած կը մնար պարմանուհին:

Ի՞նչ էր եղածը, գրեթէ ոչինչ, կրկին նայումներու դիպումներու հանդիպում մը, հարց պատասխանի ձեւին տակ արտասանուած չորս բառեր, յետոյ չորս տողեր իբրեւ շնորհաւորական՝ ուրոցմէ շատ աւելին չոայլուեցաւ սրահին մէջ, եւ սակայն այս վայրկեանական ամենապարզ անցքն էր որ կը բանար նորագոյն կեանքի մը վարագոյրը, ու նորատի ազջիկը այս տարօրինակ փոփոխութեան վրայ զարմանքի նշոյլն անգամ չունեցաւ. ո՞վ կը զարմանայ արեգական ծագումին:

Այդ օրէն իր առաջուան վիճակին հետ անհամեմատելի փոփոխութիւն մը կրեց Համբար. այլ եւս զգօն եւ լուրջ՝ իր փափաքն էր օր առաջ դպրոցէն մեկնիլ ու գործով զբաղիլ, մարդ ըլլալ, դժբաժնի չափի ու դիրք մը կազմել իր մեծ նպատակին շուտով հասնելու համար. իր հարուստ ու փառ երեւակայութիւնը՝ որ պահ մը կրած զրկանքին ազդեցութեամբ մթնած էր, յանկարծ անեղբ ու լայն ասպարէզի վրայ ցօլացաւ եւ այդ ասպարէզը դրախտն էր որ անդրաշխարհային հրապոյրներով կը պարզուէր. նա կը սիրէր արդէն, իր իտէալը, իր միակ պաշտելին եղաւ Վիրգին. օրեր անցան ու չտեսաւ զանի, բայց ի՞նչ հոգ, համոզուած էր որ ինքն ալ կը սիրուէր, ու փոխադարձաբար կնքուած ուխտը ոչինչով չպիտի վեղծուէր անշուշտ, միթէ Վիրգին պատուիրած չէ՞ր իրեն որ գինի չըմպէ, միթէ ինք, Համբար, գրաւոր երգում չէ՞ր ըրած որ այդ պատուէրն իբր Աստուծոյ պատգամը պիտի պահէր . . . Ո՛ր սէր, ո՛ր երազ, ո՞վ կրնայ քենէ հեռի էութիւն ունենալ:

Վիրգին, տասն հինգ զարուհներու ցօղով մնուած այս չքնաղ կոկսնը, կ'սկսէր փթթիլ սիրոյ արեգական առաջին շողով. դիւթաւոր ֆառեակը մէկ անգամ կարդալով շատ բան հասկցաւ, շատ բան

զգաց եւ իրեն նուիրուած երդումն իբր նոր եւ յաւիտենական կեանքի աւետուած պահեց իր կոյս սիրտին մէջ. նա կը փափաքէր սակայն տեսնել Համարը, միշտ տեսնել, ամեն օր տեսնել, որուն անունը՝ ինչպէս ըսի, դեռ անծանօթ էր իրեն. կը փափաքէր տեսնել եւ իր մօտ ունենալ զանի, վասնզի կին մ'էր ինք վերջապէս ու կինը սեպհակունուելէ առաջ կ'ուզէ սեպհականել, եւ այդ պարագային մէջ է կնոջ անթերի երջանկութիւնը, յետոյ ծայրայեղ պաշտումի, աւուական զոհողութեան եւ անձնուրացութեան ամենէ տաք վայրկեաններուն մէջ իսկ կինը կը տառապի, այս տառապանքին բուն պատճառն է խաբուելու վախը, հետեւապէս նախանձը, որ կ'արտադրի իր շինուածքէն, իր արիւնէն, իր հոգեբանական ու ջըզային անբացատրելի վիճակէն . . . :

Օրը օրին ապրող համեստ ու պատուաւոր արհեստաւորի միակ աղջկին էր Վիրգին, մայրը վարժուհի եղած էր առաջ դպրոցը, յետոյ փոքրիկ աշակերտներ կ'ընդունէր տունը, իսկ աղջիկը լաւ գծագրիչ մ'էր ու ժանեակներ կը հիւսէր, այն տարին ելաւ դպրոցէն, այս երեք ընտիր անձերէ կազմուած ընտանիքը բարեկեցիկ ու խնդալիւր կեանք մը կը վայելէր:

Ժամերով եւ օրերով աշխատեցաւ Վիրգին Համարի երեսը գծելու, բայց չկրցաւ յաջողիլ, այդ երեսը իր երեւակայութեան մէջ միայն կը մնար անեղծ ու կատարեալ, սակայն չէր կարելի թուղթի վրայ անոր դիմագիծերն անթերի կերպով զրոյմել, ո՞վ կարող է ըմբոստ երեւակայութիւնը սանձել ու պատկերացնել լեզուով գիրով կամ նկարով:

Առիթը չուշադու սակայն սիրեցեալներուն փափաքը պսակելու աւագ ուրբաթ էր, թափօրին աւարտումէն յետոյ, իրիկուան միջնալուին, Վիրգին ու մայրը եկեղեցի եկած էին թաղումը համբուրելու, Համար տեսաւ Վիրգինը ու դողահար սպասեց անոր տաճարէն մեկնելուն, Վիրգին առանձին եւ յամրաքայլ դուրս կուգար Աստուծոյ տունէն, մայրը ուրիշ կիներու հետ խօսակցութեան բռնուած էր հոն ներսը, Համար մօտեցաւ ու բռնազբօսիկ ժպտով մը արտասանեց.

— Դպրոցէն յետոյ եկեղեցին, ասիկա բնական չէ՞ք գտներ, օրիորդ Վիրգին . . . :

Գեղանի պարմանուհին ճանչցաւ ձայնը առանց խօսողին երեսը տեսնելու, դարձաւ շփոթած դէպի ձայնը, վասնզի Համար իր ետեւէն կուգար, տեսաւ անոր աչիւրը որոնք միշտ նոյնն էին . . . եւ իսկոյն ժպտելու ճիգ մը ընելով ըսաւ.

— Ա՛հ, ո՞ւր մնաց մայրիկս . . . :

— Նա հո՞ս է, օրիորդ:

— Այո՛, պարոն անոր կ'սպասեմ:

— Դպրոցին մէջ ձեր տաղանդը չնորհաւորելէ ետեւ եթէ Զատիկի աթիւ ձեր հասցէին նոր շնորհաւորական մը ուղղէի, պիտի ընդունէ՞իք, օրիորդ:

— Դպրոցէն առաջ եւ յետոյ ձեզ ընաւ չտեսայ, պարոն . . . :

— Ես ձեզ ամեն օր, ամեն րոպէ եւ ամեն տեղ կը տեսնեմ, օրիորդ Վիրգին . . . :

— Իրա՞ւ . . . մըմիջեց պարմանուհին շիկնած:

— Կ'երդնում եւ եթէ դուք զիս չէք տեսներ՝ յանցանքն իմս է անշուշտ . . . :

— Բայց մայրիկս ո՞ւր մնաց . . . :

- Այնպէս չէ՞, օրերորդ:
- Ահա կուգայ . . . հեռացէք, պարոն, կ'աղաչեմ:
- Ուրեմն Ձատկի՞ն . . . :
- Ես ձեր անունը դեռ չգիտեմ . . . :
- Համբար կը կոչուիմ:
- Համբար . . . մըմնջեց պարմանուհին անխառն ցած՝ զոր պա-

տանին միայն կրնար լսել, եւ դէպ իր մայրը թռաւ:

Մանկական անմեղութեամբ արտատանուած այս ամենապարզ արածախօսութիւնը՝ որ սիրոյ աւետարանի մը յառաջաբանը կը կազմէր, գրաւական մը եղաւ երկու անտիական սիրեցեալներու փոխադարձ վստահութեան, Ձատկի առաջին օրէն սկսաւ թղթակցութիւնը:

Մի քանի ամիսներ յետոյ երէցիկներ թափանցեց գաղանիքին, Վիրգինի նամակներէ մի քանին զիպուածով իր ձեռքն ինկան, եւ իբրեւ ճշմարիտ մայր՝ զգաց որ այլեւս կեանք չունի ինք, մօր մը ամենէ մեծ դժբաղդութիւնն է իր մանչ գաւակին ամուսնութիւնը: Անմիջապէս գաղտնիքն հաղորդեց տէր հօր, եւ այս վերջինը նոյնքան եւ աւելի տխրած՝ այր ու կին խորհեցան սկսուած աղէտը խեղդել իր սաղմին մէջ, իբրեւ թէ իրենք ալ ժամանակին իրենց միջեւ սիրային ամուսնութիւն մը կնքած չըլլային, անուս ու բարբարիկ ծնողներու երեսէն քանի՞ սերունդներ կ'ապականուին մարդկային տառապալից ընկերութեան մէջ:

« Իրենց զաւակը աննշան արհեստաւորի մը լկտի աղջիկէն պաղեցնելու համար» Տէր Մնակ ու երէցիկն ամենէ ստոր ու վատ միջոցները գործածեցին: Համբար նախ ուրացաւ, յետոյ յամառեցաւ, զպրոցէն ելած էր արդէն, նա տակաւին չէ՛ր ճանչցած կին, իր ծընողքը վերջապէս զիջաւ անբարոյականութեան ապաւինիլ փրկութեան համար եւ իրենց զաւակը մղեցին կիսաշխարհի հաճոյքներուն, եւ այդ ուշիմ, անմեղ ու մեծ ապագայ խոստացող պատանին ապականուեցաւ: Միայն սրբութիւն մը կրցաւ անվթար պահել իր մէջ, չարքենայութեան քրտմը, զոր ըրած էր քառեակ տողերով Վիրգինի հասցէին:

Համբար համակերպելով ծոյլ ու ցոփ կեանքին նոր ուխտ մը կնքեց իւրովի, իր սիրոյ ամենէ մեծ ռիսքիմներէն, այսինքն իր ծնողքէն վրէժ լուծել, եւ այս վրէժի ոգին տակաւ կ'աճէր ու կ'ընդլայնէր իր մէջ քանի մտածէր իր լքուած սիրուհւոյն վիճակը, նա գիտէր բոլոր եղածը, բոլոր պատմութիւնը, թէ Վիրգին յուսահատ ու կիսամեռ՝ ուխտած էր տոկալ տառապանքին եւ ապրիլ իր վշտալիք ծնողաց նեցուկն ըլլալու համար, թէ նոյնպէս ուխտած էր չամուսնանալ, թէ աւագերէցին թելաղրութեամբ Ս. Առաքնորդը սպառնալով էր Վիրգինի մազերը մկրատել եւ զինքը հիւանդատուն դնել եթէ Համբարէն չքաշուէր:

Համբար որքան յիշէր այս պատմութիւնը՝ այնքան աւելի կ'ատէր իր ծնողքը, նա սիրաբեկ հրեշտակի եւ աններող հրէշի մը խառնուրդը եղած էր, եւ այս կեանքը շարունակուեցաւ հինգ տարի, մինչեւ այն օրն ուր Տէր Մնակ Աստուծոյ ողորմութիւնը հայցեց եւ Հոգին Սուրբ իր միտքը լուսաւորեց տարօրինակ երազով մը:

2

Տէր Մնակ խիստ ուրախ ու գոհ սիրտով մեկնեցաւ առաջնորդ հօր սենեակէն ուր՝ ինչպէս գիտէնք, գացած էր նորին սրբազնու-

Թեան տկարութեան պատճառով: Աւագերէցը իր յօժար հոգիին բովանդակ ջերմեանալով թեամբը պատարագեց այն օրը, այնպէս որ չէր կրնար իր արտասուքը զսպել եւ հատկեալ ձայնէն ներկայ հաւատացեալներուն սիրտերը կը փղձկէին, եւ քահանան անգամ մը եւս հասարակաց աչքին կը մեծնար ու կը փառաւորուէր: Զաւէն կ'ըսէր պատարագին՝

Սրբազանին մէկ բացառիկ արտօնութեամբ Տէր Մնակ այն գիշեր իր տունը գնաց բարի լուրը երէցկիւնին հաղորդելու համար, բայց պայմանով որ կհնուական եւ քաղաքական հարկը լրացնելէ յետոյ՝ եւ այս ալ ոտքի վրայ՝ անմիջապէս ժամարարի սենեակը վերադառնայ:

Երէցկիւնը սովոր էր ստէպ արգիլուած գիշերներ տնանել իր օձեալ ամուսինը, բայց այս փերջին գիշեր տարիներէ յետոյ առաջին անգամի համար կը գտնէր իր գլխուօրը այնքան ուրախ որուն՝ ինչպէս կ'ըսեն ռաբկօրէն, մինչեւ քղանցքը կը խնդային:

— Վերջապէս, սիրելիս, Աստուծոյ ողորմութեամբ մեր զաւակը ազատեցաւ ու մենք այսուհետեւ անոր փառքովը պիտի հրճուինք . . . բացառանչեց Տէր Հայրը ոստում մը ընելով իր լծակցունին գրկելու համար:

— Ինչ կ'ըսես, իրա՞ւ, գոչեց երէցկիւնը գոնձ մը գտնողի ճիշով:

— Նստի՛ր որ պատմեմ, բայց ամենէ առաջ ըսէ ինծի, Համբար հո՞ս է:

— Ո՛չ, տակաւին չեկաւ:

— Աւելի աղէկ, նա մեզ չլսեր ու պէտք չէ որ լսէ հիմա, կը յուսամ որ այս վերջին գիշերն ըլլայ իր երիտասարդութեան յիմարութիւններուն . . . մեծ է Աստուծոյ ողորմութիւնը:

Տէր Մնակ սկսաւ ժանրամասն պատմել հրաշայի ճեսիլքը իրեն յատուկ պերճախօտութեամբ, այս պատմութեան ընթացքին երէցկիւնը ինքզինքէն ելած՝ մերթ կուլար, մերթ կը խնդար եւ ստէպ երեսը կը խաշակնքէր ու երբ Տէր Մնակ նորրոճայ քահանայի սրբեմով պատկերացուց Համբարը հրեշտակներու աջակցութեամբ Հայր Աստուծոյ աթոռին առջեւ ծնրադիր՝ երէցկիւնը արտասուախառն ուրախութեամբ ոտք ելաւ ու գոչեց:

— Ա՛հ, կը հասկնամ, ուրեմն Համբար . . .

— Իր հօր հարազատ շարունակութիւնը պիտի ըլլայ, ընդմիջեց Տէր Մնակ նոյնպէս ուրախ եւ հանդիսաւոր շեշտով:

— Բայց քահանայ օծուելու համար նախ կին մը եւ յետոյ զաւակ մը պէտք է . . .

— Անշուշտ, այսօրուանէ պարտինք այդ անհրաժեշտ պէտքին վրայ խորհելու, եւ քիչ օրէն դարձեալ հոգեւոյն սրբոյ շնորհիւ . . .

— Ահա դժուարութիւնը, զոր այժմէն կը գուշակեմ կրկին պատճառներով, նախ որ Համբար չպիտի ուզէ իր գլուխը կապել միայն մէկ կնոջ, վասնզի դիտես, նա սովոր է կիներու ընկերութեամբ ապրելու, յետոյ հայ հասարակութիւնը խիստ տխմար է, այնպէս որ ամեն մարդ կը բաղձայ իր աղջիկը պարկեշտ մարդու տալ ապուշութիւնը: Ախարձելով պարկեշտութիւն ու խելացին համարելով անառակ . . .

— Ինչ որ կը կարծես իրբեւ կրկին արգելքներ Աստուծոյ կամքին՝ սխալ է, վասնզի Համբար արդէն իր քնազդին բերումով մէկ անարժան կնոջ կապուած էր ու մենք անջատեցինք զինքը անշուշտ անդամանելի աղէտ մը վտարելու համար, ուստի զիւրին է զինքը

զղաստութեան բերել յաղաքին ամենէ ընտիր ու գեղանի աղջիկներէ մին տալով իրեն կինս. երկրորդ՝ հասարակութիւնը հակառակ իր տխմարութեան չ'պիտի գեղեւի իր ջեռնոցի ծաղիկներէն ամենէ թաքմ ու չընաղն ընծայելու մեր զաւակին, մանաւանդ որ ես եմ անոր հայրը, ես՝ որ ամենէ անկարելի կարծուած ամուսնութիւնները գլուխ կը հանեմ:

— Լաւ, տեսնենք այժմ Սրբազանը ի՞նչ պիտի ըսէ այս խորհուրդին՝ որ ուղղակի Հոգին Սուրբէ ներշնչուած է:

— Եթէ դիտնայիր թէ ամենէ առաջ նոյն ինք սրբազանն է փափաքող այդ բանին:

— Ա՛հ, ինչպէ՞ս:

— Հազիւ արթնցած էի ու գեւ հրաշայի տեսիլքին տպաւորութեան տակ՝ եւ ահա Ջաւէն, դիտես, Սրբազանին փոքրաւորը . . .

Դիւական ժպիտ մը չըլեցաւ կնոջ երեսը:

Քահանան շարունակեց

— Ջաւէն եկաւ ինձ գուժել Մեծաւորին տկարութիւնը, գացի եւ գտայ Սրբազանը մահճակալին մէջ տարածուած գունատ եւ դողահար, չէի դիտեր որ կեղծաւորութիւնը այս տեսակ ղիմակներ ալ կը գործածէ, պատեմ ու խնդանք: Մեր առաքինազարդ Հայր Սուրբը երազ մը տեսեր է խիստ գայթակղալից ու սոսկալի, որով նա կը կարծէր թէ մինչեւ երեք օր ստիպուած է սատանային յանձնել իր հոգին: Հազար գեղեւումներէ յետոյ վերջապէս չ'կրնալով պաղատանքս մերժել՝ պատմեց երազը:

«Սրբազանը հրաւիրուած է եղբր մեծատուն ջոջի մը պսակն օրհնելու, եկեղեցին իր ամենէ չքեղ ու փառաւոր հանդիսաւարութեան կը ներկայացնէր իրրեւ արքայութեան նախասրահը, պատկի արարողութեան միջոցին Սրբազանը յանկարծ ինք կըլլայ փեսան, երիտասարդ, գեղանձն եւ անմորուս կտրիճի մը փոխուած՝ ու պսակող քահանան՝ ալ ես եմ եղբր, յետոյ նորապսակ ամուսնորը կը քաջութիւն առաջատի սենեակը . . . բայց ո՞վ կ'ուզես որ ըլլար նոր հարսը:

— Ո՞վ:

— «Այն անիծեալ աղջիկը որ ձեր պատուական որդեակը գլխէ հանեց», ըսաւ Սրբազանը յուսահատ շեշտով եւ ամօթէ երեսը պահելով:

Վերգին . . . գոչեց երէցկիւնը:

— Նոյն ինք. «հանդարտեցէք, հայր սուրբ, ու մի վշտանաք, ձեր երազը հակառակ ձեր կարծիքին՝ շատ բարի ելք մը պիտի ունենայ», պատասխանեցի խոնարհութեամբ:

« — Ո՛հ, ո՛հ, աղէտը հոն չ'վերջացաւ դժբաղդաբար, ես փոխանակ արտաքսելու թշուառ կիւնը . . . արթնցայ եւ իմ անձը ստատանայի արհաւիրալի փորձութեան մէջ գտայ . . . : Ես համոզուած եմ որ մինչեւ երեք օր պիտի մեռնիմ, հոգս չէ՛ մահը, կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի, բայց ես որ մինչեւ այսօր իմ կուսութիւնը անվրթար պահեցի ու պիտի պահեմ մինչեւ գերեզման՝ ինչո՞ւ այս փորձութիւնը ինձի . . . իմ վրայ տգէտ հասարակութեան բերանը ուր ուրեք չըջող բամբասանքն արդարացնող ջուղա՞նք մը չէ՛ միթէ տսիկա:

« — Երբէք, սրբազան, ժողովուրդը ձեզ կը յարգէ ու կը պաշտէ իբրեւ մարմնացած սրբութիւն:

— Ուրեմն զո՞ւն ալ սկսար կեղծել, զու որ կեղծաւորները կը

դատապարտէիր, ըսաւ երէցկիւնը ժպտելով:

— Արդէն ըսի թէ կեղծաւորութիւնը հազար ու մէկ դիժակներ ունի, անոնցմէ մին ալ ինձ վիճակուած է: ամենէ թեթեւը, անմեղը, վասնզի թափանցիկ է. ես կրաւորական փոքրիկ դեր մը կը կատարեմ կեղծաւորներու սարքած հանդէսին մէջ, ի՞նչ կրնամ ընել անձի մը դէմ որ սուրբ է ճանչցուած եւ իմ մեծաւորս է:

— Շարունակէ՛, խնդրեմ:

— Մխիթարեցի Սրբազանը, ըսելով թէ երազի մէջ կուսակրօնի մը ամուսնանալը կը նշանակէ անոր անմեղութեան օնգամ մը եւս հրապարակաւ յայտնութիւնը եւ Քրիստոսի Տեառն մերոյ դուհունակութիւնը, անմորուս կերպարանքը կը ցուցնէ մարդկօրէն գործուած աննշան ու թեթեւ մեղքերու սրբուժող վերջապէս ինչ որ կրնայի ըսել որով հանդիմանար կեղծիքի հեղինակը՝ ըսի, նա գոհ մնաց ինչ, կամ այնպէս ձեւացուց, ու երբ ես ալ իմ տեսիլքս պատմեցի, անչափ ուրախացաւ ու խօսք տուաւ կատարել Աստուծոյ կամքը իր ձեռքէն եկած օժանդակութեամբ, պատուիրեց որ ժամ առաջ ամուսնացնեմ Համբարը: Փոխարէն ասոր խնդրեց ինչ որ ձայն տամ հասարակութեան թէ Սրբազանը խիստ տկար է եւ իր հոգին կը պատրաստէ հանդերձեային մէջ անբախտի հերկայացնելու, թէ ճղնաւոր մը չէ՝ տառապած այնքան որքան Սրբազանը կամաւ եւ հաճոյքով կը տանի Քրիստոսի խաչը: Ես խոստացայ կատարել այս բոլորը, նա որովհետեւ քաջ գիտէ իմ ժողովրդականութիւնը եւ հասարակութեան հաւատքը իմ առաքինութեան մասին, չափազանց գոհ մնաց, համբուրեց ձախտաւ, ես ալ իր աջը:

— Աստուած մեղք չ'համարի, Տէրտէրս:

— Ամէն: Հիմայ մեղ կը մնայ Համբարին հաղորդել իր երջանիկ ապագային աւետիսը, այս բանը դու պիտի ստանձնես, սիրելիս, որովհետեւ չ'եմ ուզեր որ ինչ երես առնէ: Մոռցայ ըսելու որ այսօրուանէ պիտի սկսիմ ըստ իր յանձնարարութեան՝ լուր տալ ժողովուրդին թէ ի՞նչ սիրելի առաջնորդ Հայրը կը պատրաստէ նոյնպէս կտակ մը որով իր սեպհականութեան գլխաւոր մասը պիտի պատկանի իր վիճակի եկեղեցւոյն, հիւանդատան ու երկսեւ վարժարաններուն:

— Այսքան սուտ . . . :

— Մեղքն իր ձիւրը, բայց մեղ համար հոգ ընելու պատճառ մը չ'կայ ասոր մէջ, վասնզի Սրբազանը մտադիր է՝ ինչպէս իր առողջութիւնն ալ կը վկայէ, եթէ ոչ անմահ մնալ՝ դէթ իր հարիւրամեակը տօնել իր կենդանութեանը:

— Չ'եմ մտածեր որ այդ կտակի կատակերգութեամբ ժողովուրդը աւելի լայնօրէն պիտի բռնայ իր քսակը առաջնորդին մօտ:

— Անտարակոյտ, բայց յանցանքը ոչ իմն է, ոչ քուկդ ու ոչ առաջնորդին, թող ժողովուրդը մօրդ ըլլայ ու մարդ ընտրէ, կամ բնաւ չ'ունենայ առաջնորդ . . . :

— Տակաւին շատ երկար խօսեցան առաքինազարդ այր ու կին մինչեւ որ իրենց վրայ քունը տարաւ յաղթանակը:

Շարունակելի

Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Շուրջ 60 տարի առաջ:

Աղիւսով բեռնաւոր էջերուն ետեւէն, ըսպիկ տքերով: հեւիհեւ, քրտնաթոր ու խանդավառ՝ կը վաղէ հաճը Մարգար, իր անասուններուն պօռալով՝ երբեմն բարկացնող, յաճախ աղու ու փաղաքուշ չեչաով:

«Տիա՛, չիո՛ւշ, — չիո՛ւշ, տիա՛» . . .

Խոշոր ու հաստ գլխով մարդ մըն է, այն պաշտօնը չըպախներէն որոնց հոգին մաքուր մնացած է շնորհիւ աշխատելու ազնուական պէտքին, ու թերեւս քիչ մըն ալ ապրելուն իր անասուններուն բարեբար մահերմութեանը մէջ: Իր աչքերը ունին միեւնոյն միապաղաղ խաղաղութիւնը, զոր երբէք չէ վրդոված ընդվզումի կամէութիւն մը կամ անկարելի բաղձանքի մը տենդը:

Ու կէսօրին երբ կը լսփէ նկանակ մը ամբողջ պանիրով կամ սոխով, այդ յոգնարեկ մարդը համոզուած է թէ տիեզերքը չէր կրնար լաւագոյն կերպով յօրինուած ըլլալ եւ թէ սոխը, վարդէն ետքը, ապահովաբար փթթող առաջին բոյսը եղաւ: Եղեմին մէջ:

Եւ զձ վսեմ պաշտօնը չըպախ, սիրտս խանդաղատանքով կը լեցուի պատկերին առջեւ զոր կ'ոգեմ այս վայրկեանիս: Ո՛րչափ նուիրական քու յիշտակդ, որչափ խորապէս մարդկային քու ճիգդ, քու հեւքդ, ու սուրբ քրտինքը որ հոսեցաւ քու թաւ ու կիսամերկ կուրծքէդ վար: Իտէալդ խօսաւանդ հասցնել էր ուր չէնք մը պիտի բարձրանար, կերտումի մը մասնակցեցար, քու անասուններուդ հետ, անոնց պէս սրաբաց, ու անոնց չափ բարի, — ու հոյակապ ապարանքը որ կը հայլիանայ Վոսիորի յաւիտենական կապոյտին մէջ, քեզմէ, քու վաստակէդ, հեւքէդ ու շունչէդ բան մը պահած ունի դեռ, մինչ զուն հող դարձած ես, խեղճ վսեմ վաստակաւոր:

Կեանքդ դաս մըն էր, բարի, մաքուր ու աստուածային, օրով հետեւ ինչ որ խորապէս ու տարբօրէն մարդկային է՝ մօտ է Արարչայնին. աշխատիլ ու միաձիգ ըլլալ այս բառին դրաբառ ուռումովը: Աշխատիլ ու արտադրել, — գործ, կամ գեղեցկութիւն . . .

* * *

Կէս դար մը ետքը:

Ի՞նչ անկո մ դէպի վեր: Թոռնիկդ մոռցած է դասը որ քու բարի անասուններդ քեզի սորվեցուցած էին:

Հաստ գլուխդ, ու հաստ ուղեղդ մնացին, խեղճ հաճը Մարգար, բայց քեզ հետ թաղեցին բարութիւնը ու լրջութիւնը քու հոգիիդ: Բնագրդ մաքուր մնացած ու անհաղորդ միջավայրիդ ջլդիկու թեան քեզի օգնած էր ապրելու մարդկային կեանք մը աշխատանքի

ու. անկեղծութեան. Թոռնիկդ նանսիի մէջ զէվզէկ մը եղաւ գերա-
զրական, որ հակառակ իր անընկալուչ ուղեղին ու բութ ըմբռնու-
մին՝ ճղակտոր եղաւ ֆրանսերէն ձեքծեքելու երբ հայերէն գիտէր
միայն լուցարարուհիի մը չափ:

Ու հիմա՝ սալոններու մէջ — զեղուն. կանացի նուրբ հրապոյրով,
եսքռիով ու իմացականութիւնով — ուր բամբասանքը կերգէ, չը
քնարերգէ ու կ'աքաղաղէ — Թոռնիկդ, ո՛վ հաճը Մարգար, կը կոտր-
տուի, կը քարիզականանայ, ու բաներ մը կըսէ. ֆրանսերէնով մը
որուն քերականական անճոռնիութեանը առջեւ պիտի չի կնէր ամո-
թով սպաննական կով մը:

Գեղջուկի բնագոյնը հաստ ու թանձր, ու գեղջուկի դուռնա-
զուքիւնը թափանցիկ ու ծիծաղելի, մուսիկներու մէջ, տաաթէլնե-
րու մէջ, կնոջ հոտաւէտ ու հոլանի յոյրութիւններու մէջ, կը տե-
րապետէ, — հայերկը գրամ չինած ըլլալուն կը տիրապետէ. փղի
մը աններդաշնակութիւնովը, ու մարմնեղ կիներ ներողամիտ ժպիտ-
ներ ունին թոռնիկին վաւաչոտ կարկառուններուն:

Որչափ աւելի բարձր էիր դուն քու վսեմ անսեթեւեթութեանդ
մէջ. խեղճ մեծ պապա «սօրասան» բեռցած էչերուդ ետեւէն չըն-
չասպառ . . .

Ու հողին տակէն վրդոված ոսկրներու գծային է:

«Տիա՛, չիո՛ւշ, չիո՛ւշ, ո՛ւշ»:

ՀԻՆ ԹՈՒՆԹԵՐ

ԱՆԻՇՈՒԱՏ ՔԵՐԹՈՂԻ ՄԸ ԴԱՄԲԱՆԸ

Եմէ մահագոյժ գիշեր մը մօիմ
Մի քըրիստոնեայ բարի ու գըթոտ
Հին աւերակաց կոյտի մը ետին
Թաղէ քու մարմինդ, — գովեստից անօթ,

Ու երբոր երկնի շողերը համայն
Ա՛լ փակեն իրենց աչքերը քընատ,
Պիտի հիւսէ հոն սարուն իրեն ոստայն
Եւ իժն իր ձագեր պիտի ծընի անդ:

Դուք պիտի լըսէք հոն տարին ի բուն
Հէգ անիծապարտ վըրայ ձեր գլխուն
Գայլերու աղմուկն, աւաչ ողբագին,

Եւ կախարդութեաց սոված աղաղակ,
Պակշոտ ճերերու ցանկաւառ խայտանք,
Դաւերն անանուն գողերու խումբին:

Թարգմ. Ա. Յ.

ՇԱՌԼ ՊՈՏԼԷՌ

ՆՈՐ ԱՍՊԱՐԷԶ ՄԸ

Տուայտանքը ընդհանուր է եւ յանկերղը միօրինակ, Գործ չի կայ:

Խոշոր դրամագլուխները եւ մեքենան, գրաւեցին գործներուն աշխարհը եւ մեր ղեռաբոյս պիտերով երիտասարդները, իրենց չըրջանաւարտի վկայականը գրպաննուն մէջ, կտոր կտոր կըլլան պաշտօն մը ձեռք անցնելու համար որ գոնէ իրենց հայթայթէր ծխստօրին ծախքը:

Ամեն դուռ կը գոցուի իրենց առջեւ եւ ասոր համար սրճարաններուն սեմերուն վրայ կը սլըքտան:

Պարկեշտ, քանիբուն, խելօք անգլիացի ամենքն ալ որոնք նոյն իսկ Ռէթին չեն: Կրնար մանալ չորս հարիւր զրուչով, անոր համար որ Աստուած ամենուն ալ չէ տուած բազմակողմանի յաջողութիւններ եւ բաղդ ունենալ:

Քանի մը մանիֆաթուրաճիներ ունինք, որոնք չաբաթական եւրեք մէճիտի փոխարէն, կը պահանջեն որ քովերին անելիք պաշտօնեանին ամեն անոտգիւտ առաքինութիւնները ունենայ, այսինքն աշխատասէր ըլլայ մըջիւնի մը չափ եւ համբերող ըլլայ . . . տասը աւանակի հաւասար:

Աս չի բաւեր:

Հայ մանիֆաթուրաճին, անգամ մը որ աղաղ եղաւ, կը պահանջէ որ խելքով հոգիով իրեն պատկանիս:

Յուսահատական, շատ յուսահատական է անգործ երիտասարդին վիճակը:

Բարեօքման որ եւ է նշոյլ չի կայ, գործերը երթալով կը պակսին: Բաքտօնը երթալով քար սիրտ կը կտրի, դրամը հազուադիւտ է եւ բարեացակամութիւնները երթալով կը չորնան կոր:

Կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւններ կան եւ անպօրծ պտըտող երիտասարդներուն վրայ մտածող մը չէ գտնուած տակաւին:

Ասոնց թիւը երթալով կը բազմանայ եւ այնքան շատ են անոնք ու անհարկի հրապարակին վրայ, որքան շատ ու անհարկի են . . . կախման կէտերը Գուրգէնի շաբաթական նօթերուն մէջ: Տեղ կը բռնեն ասոնք եւ քանի մը չեն ծառայեր՝ պօշ պտըտող մեր տղոց պէս:

Դատարկապորտութեան մատնուած, անզգալաբար այդ կտրիճները բոլոր ազգի մոլութիւններուն ենթակայ կըլլան, ոմանք խաղի կուտան ինքզինքնին եւ ուրիշներ զինեմոլութեան կը վարնեն:

Ստորնաքարչ արարածներ կըլլան ասոնք եւ հարկէ ստիպեալ, մեր *parvenu* աղաներուն առջեւ կը պզտիկնան, կը սըքլին եւ ծունկ կը չոքեն ուղտերու պէս, սա տարրերու թեամբ որ ուղտերը, աւելի սակաւակեաց, չաքաթ մը կաշխատին եւ մէկ օր կը խմեն, իմ ըսած տղաքս ութ օր կը խմեն եւ մէկ օր չեն աշխատիր:

Տունը մնացած աղջիկներէն անմիջապէս ետքը, անգործ երիտաւարդներ են որ կը կազմեն ժարդկութեան էն արգահատելի մէկ մասը:

Ուսեալ՝ գլուխնունմէ վեր, կըթուած՝ տոհմիկ դուքսերուն նըման, այդ ակնարկած դասակարգս պէտք չէ մեղադրուի, եթէ ձեռքով կատարուելիք արհեստներով չուզեր զբաղիլ:

Տ'Արվէսի սօնէն գոց ընելէ եւ Խնտրայի ներաշխարհը կարդալէ ետքը մէկէ մը չեա կրնար պահանջել որ երեւոյ զարբինի մը քով աշկերտ ըլլայ եւ կամ քեթիբերոս եագմանիի մը քով թեզկեսաճար:

Անանկ կըթուէին մը կը արուի կոր իրենց, որ բնականաբար չափահաս ըլլալուն պէս, սեղանաւոր ըլլալու փափաքը կզգան եւ երբ սեղանաւոր ըլլալու անկարելիութիւնը կը տեսնեն . . . ոտաւաւոր գրել կսկսին:

Իրաւ է որ երկուքն մէջ ալ համբելու գործ կայ: Սա տարրերութեամբ որ ոտաւաւորի մէջ համբելը ոտքով կըլլայ, իսկ սեղանաւորութեան մէջ ձեռքով:

Մինակ սեղանաւորները սա առաւելութիւնը ունին որ, իրենց ստեղծած մէկ թուաբանութեան շնորհիւ, տուած առենին երկուք երկուք ալ հինգ կընէ, իսկ երբ կառնեն՝ երկուք երկուք ալ . . . երեք:

Ոտաւաւոր գրողները աւելի պատուաւոր են, եւ ասոր համար է որ անօթի կը մեռնին:

Անգործ պտուտողներու վիճակը թէեւ իրենց համար շատ ծանր՝ բայց աւելի փնասակար է հանրութեան համար:

Չեմ ըսեր թէ ամենքն ալ ոճրագործ կըլլան, բայց շատերը, յուսահատութիւնը կոխելուն պէս, փոխանակ ինքզինքնին ծովը նետելու . . . լրագրութեան մէջ կը նետուին կոր եւ ահա ինչու այսօր մեր լրագրութիւնը խոնաւ, մութ բակի մը կը նմանի որուն ամեն մէկ անկիւնին մէջ գէշ, վայրի, թունաւոր սունկեր կը բուսնին հարիւրներով:

Տունը մնացած աղջիկներէն աւելի, խազեքսանի ունինք այսօր մեր մէջ, եւ այս համեմատութիւնը ջիղերուս կը դպի կոր, որովհետեւ տունը մնացած աղջիկ մը կոյր բազմին հետեւանօք օր մը կրնայ կին ըլլալ, բայց մեր խազեթաճիւնները մարդ ըլլալիք չունին:

Գործ չի կա՞յ . . . ո՞վ ըսաւ: Ամենքս ալ անպատճառ *Dette Publique* մտնալու ենք:

Աշխարհիս մէջ դեռ անանկ վրան չի բացուած գործեր կան որ:

Պուլգարկու մտքի մը համար, հետաքրքիր իմացականութեան առջեւ դեռ անանկ աստիճաններ կան որ մինչեւ այսօր անծանօթ մնացած են հանրութեան առջեւ, անո՛ր համար որ մեր լրագրողները զիրար զգկտելէ ժամանակ չեն կրնար կոր աւելցնել ընդհանուրին օգտին նուիրելու համար զայն:

Մեր լրագիրները եթէ քիչ մը աշխուրջ ըլլային եւ գիտակից իրենց կոչման, արդէն ամիսներէ ի վեր պէտք էին իմաց տալ թէ մեր երիտասարդներուն համար ահագին գործ կայ. . . Շիլի մէջ: Թէ ինչչէն գիտեմ ասիկա, պիտի ըսեմ պահիկէ՛ մը:

Ուրիշները իմ տեղս խորհրդաւոր ձեւեր պիտի առնէին, տնտեսագէտի հովիւր եւ շատ բան գիտցողի յաւակնոտութիւն մը:

Ես անոնցմէ չեմ որ լրագիրներուն վաթսուն ոսկի բաշխած ըլլալուն համար, կը պահանջեն որ ազգային բարերար կոչուին, եւ ամեն մարդ իր կուրծքին վրայ ունենայ իրենց լուսանկարը նոյն խաչի մը մէջ փաթթուած:

Նմաններուս օգտակար ըլլալու փափաքը կը տիրապետէ իմ մէջըս եւ մոռցնել կուտայ ինծի մարդկային տգեղ ու սին տկարութիւնները:

Օգտակար, շահաւէտ, լուրջ բան մը գտածիս պէս, կուգեմ որ իմ բարեկամներս ազգակիցներս մաս մը ունենան անկէ, երջանիկ ըլլան եւ պարապ մէկ ժամերնուն օրհնեն զիս:

Անցեալ օր՝ Շէփհերտս Հօթէլի մէկ սեղանին վրայ ո՞վ գիտէ ո՛ր ամերիկացին մոռցեր էր Նոր Ալխարհէն եկած թերթ մը որ Յուն վար 28 թուականը կը կրէր:

Հետաքրքրութեան համար ձեռքս կառնեմ զայն եւ «Դատարանի Արձագանք» վերնագրին տակ կը կարգամ յօդուած մը զոր հոստեղ անարժանաբար թարգմանելով մատուցած պիտի ըլլամ ահագին ծառայութիւն մը մեր պարապ պտըտող միլիարներու համակրելի դասակարգին:

Ահա այդ յօդուածը:

«Երէկ՝ Ուաշինկթոն Սթրիթի դատարանին մէջ թերթը Քօնսէրսիոնի մէջ տպուած է — վերջ գտաւ Միս Էվլըին Հօփքինսի այնքան հետաքրքրաշարժ դատը որուն ելքին կսպասուէր անհամբեր:

Արդարասէր դատաւոր մը, Մըսթըր Ճօրճ Հէյնս, իր ներկայութեան կանչեց Միս Էվլըինը եւ հետեւեալ հարցումը ըրաւ անոր.

— Աղջի՛կս, ըսաւ հայրական շէշտով մը, քու պարագայ շատ կը հետաքրքրէ զիս եւ պիտի չնորհեմ քեզի օրէնքին ներած բոլոր նպաստաւոր առանձնաշնորհումները:

Բոլոր թուղթերդ կարդացի եւ քու դատիդ վրայ մասնաւոր ուշադրութիւն մը դարձուցի:

Դու կը բողոքես թէ Բիթըր կրինվուտ անունով նաւագ մը խա-

փած է զքեզ եւ զաւակի մը տէր ընելէ ետքը՝ զքեզ չի ճանչնալու կուգայ:

Այս չէ՞ թու ըողոքդ:

— Այո՛ պարոն դատաւոր:

— Հիմայ ըսէ տեսնեմ, աղջիկս, այդ հաւաստին չի ճանչցած ի՞նչ կընէիր:

— Սպասուհի էի տան մը մէջ:

— Ամիսը ի՞նչ կը վաստկէիր:

— Տասը քեզօս:

— Տասը քեզօս, շատ աղէկ: Հիմայ ի՞նչ կընես կոր:

— Ի՞նչ կուզէիք որ ընեմ, զաւակս ծնելուն պէս, սասնտուի տեղ մը գտայ հարուստ ընտանիքի մը մէջ:

— Տեսար մի՛ ես, է՛յ հիմայ ի՞նչ կը շահես կոր:

— Ամիսը երեսուն քեզօս:

— Երեսուն քեզօս, մինչդեռ առաջ տասը կը վաստկէիր, ուրեմն ամիսը քսան քեզօսի շահ մը ունիս:

Եւ այս մանրակրկիտ հաշիւին վրայ յենած, հետեւեալ վճիռը արձակեց.

«Միս էվլըին Հօփքինս այս քսան քեզօսի շահը չպիտի կրնար ընել եթէ Բիթըր կրինվուտ մայր ըլլալու վիճակին մէջ դրած չըլլար զինքը Հետեւարար դատարանս կը վճռէ թէ այդ շահին կէսը, այսինքն տասը քեզօսը պէտք է ամսէ ամիս վճարէ Բիթըրի . . . »

Դատարանական բոլոր ծախքերը խեղճ էվլըինը վճարելէ ետքը, արցունքոտ աչքերով դուրս կելլէ դատարանէն»:

Է՛հ, ի՞նչ ըսիք ասոր: Լուսաբանութեան պէտք չիկայ կարծեմ:

Քօնսէփսինի մէջ գործ գտնելը տեսէ՛ք որքա՞ն դիւրին է եղիր:

Քիչ մը թո՛ւ արանութիւն գիտցող մը անմիջապէս կրնայ հաշուել թէ գործէ խոյս չի տուող երիտասարդ մը ամիսը քանի՞ քեզօսի եւ կամուտ մը կրնայ չինել այնպիսի երկրի մը մէջ ուր Մըսթըր Ճօրճ Հէյնսի պէս մարդասէր դատաւորներ կան:

Շիլիի այդ դատաւորը լիմոն քամեց Սողոմոնի վրայ՝ որ մեծ անուն հանած է մարմին մը երկուքի բաժնած ըլլալուն համար:

Փոխանակ մարմին մը երկուք ընելու, երկու մարմին մէկ ընելուն համար արդեօք նուա՞ղ խմաստուն է Մըսթըր Ճօրճ Հէյնս:

Շիլի, շնորհիւ այս վերջին վճռագրին, ճշմարիտ էլտօրատուն պիտի ըլլայ անոնց համար որ . . .

En route! ուրեմն գէպի Շիլի, ո՛վ դուք, որ *Souryna Rest* մէջ, Աւետաքեր կարդալով կը կարծէք թէ մարդ կրնաք ըլլալ:

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆ

ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏՈՎ *

ՈՐՈՆՔ ՊԵՏՔ Է ԸԼԼԱՆ ՄԱԳՆԵՍՏՆՈՂՆԵՐԸ

Քննածութիւնը, ինչպէս շատ մը ուրիշ ազգականներ՝ իր զեղծումները ունի, որոնց համար պէտք է սահմանափակել զայն, թէեւ թելադրութիւնը մեր ցոյց տուած հիման վրայ նկարագրի բարձրութեան առաջնորդող լատգոյն լծակն է, բայց եւ այնպէս պէտք է զգուշացնել հասարակութիւնը, երբ սկզբունք չունեցող անձեր կը շահագործեն իր միամտութիւնը յանուն մագնիսականութեան: Թելադրութիւնը պատկառելի գիտութիւն մ'է, եւ անհրաժեշտ է որ օրէնսդրութիւնը չափ ու սահման մը գնէ այն խայտառակ անձերու շահատակութիւններուն՝ որոնք զրամի սիրոյն, հրապարակային մագնիսական նեղկայացումներ կուտան:

Այս տեսակ զեղծումներ են որ պէտք կը դարձնեն օրինական աշայուրջ հսկողութիւն մը, որպէսզի հիքնօթիզմը խղճամբաւ րոժիկներու եւ սկզբունքի տէր մարդասէրներու վերապահօր, ազնիւ զգացումներու եւ մտային կարողութեան մշակութեանը համար:

Թելադրութեան արդիւնքը, միշտ մագնիսացողին իտէալներուն հետ ուղիղ կը համեմատի, այնպէս որ եթէ անոնք ստորին շարժառիթներու վրայ հիմնուած ըլլան, ենթակային վրայ կատարուած փորձերը անօգուտ կը մնան: Ասկէ կրնանք եզրակացնել թէ ազնիւ ձգտումներ են միայն որ կրնան բարձրացնել էակ մը, իրենց ներշնչումով: Պէ՛տք է նաեւ սանձել շառլաթաններու խմբակը, որպէս զի անկարելի ըլլայ շրջաբերութեան հանել հիքնօթիզմի մասին իրենց հրատարակած շլացուցիչ ծանուցումները որոնցմով կը ջանան հաւատացնել թէ կարող են դրամով «հրապուրելու արուեստը» սորվեցնել եւ կամ մագնիսական այն տեսակ գաղտնիքներ հաղորդել, որոնցմով կարելի ըլլայ ազդել մէկուն վրայ:

Քանի՜նք արդեօք այս տեսակ յուսախաբութիւններու մատնուած են, կարծելով թէ մագնիսական գիտութիւններու ծանօթութեամբ, պիտի կրնային ուղածնին ընել, ընկերութեան մէջ:

Մագնիսական ոյժը՝ պէտք է գիտել որ, ի ծնէ արուած կ'ըլլայ բանաստեղծական տաղանդի նման, հետեւ արար, չափ դժուար է արհեստական եղանակներով՝ ճշմարիտ մագնիսացող մը հանդիսանալ:

Թելադրելու գաղտնիքը կը կայանայ համակրանք կամ հողեւոր

* Տե՛ս Թիւ 9, էջ 237:

հաղորդակցութիւն հաստատելու կարողութեան մէջ։ Այդ համակարանքը պէտք է անկեղծ եւ անշահախնդիր աղբիւրներէ բղխի, այսինքն այն զգացումներէն՝ որոնք ընկերական շրջոյ միւրեք, փառասիրութենէ եւ առեւտրական յաջողութեան յոյսէն աւելի բարձր կոտանի մը վրայ դնուին, եւ որոնցմով միայն կարելի է արդա-հասիլ մարդկային թշուառութեան եւ շինքը գնդաբաժնի կիւքերուն վրայ։

Ինչպէս որ ո եւ է հիւանդութեան համար յաջարձակ դեղ մը գոյութիւն չունի, նոյնպէս ալ քնէածուծիւնը ամէն թերութիւն բժշկող դեղթափ մը չի կրնար ըլլալ։ Դարձեալ ինչպէս որ իւրաքանչիւր հիւանդութիւն անհատի մը կազմութեան եւ կամ խառնուածքի համեմատ մասնաւոր ուշադրութիւն կը պահանջէ, նոյնպէս ալ միեւնոյն սկզբունքին պէտք է հետեւիլ մագնիսականութեան մէջ։ Ի՞նչ արդեօք կարելի պիտի ըլլար սպասել թէ երբէք, ո եւ է մէկը, դեղի որոշուած չափ մը անխտիր յանձնարարէր հիւանդի մը տկարութիւնը բուժելու առթիւ, ատով չի պիտի հասկցուէր որ ինք՝ տակաւին անտեղեակ է մարդոց իրարմէ ունեցած ֆիլիքսական եւ հոգեբանական տարբերութիւններուն։ Մինչդեռ ճշմարիտ բժիշկը պիտէ թէ իր դեղերը կամ թելադրութիւնը պէտք է պատշաճին ենթակային խառնուածքին հետ՝ որպէս զի կարելի ըլլայ բարեբար արդիւնք մը ապահովել։

Իբրեւ վերջաբան մեր խօսքը մագնիսացնողին ուղղելով ըսե՛ք թէ ան պարտիլաւ ուսումնասիրել իր ենթականերուն բնախօսութիւնը, պէտք է դիտնայ թէ, գործարանական այս ինչ անառնիչերը, հոգեբանական ի՞նչ արդիւնքներ յառաջ կը բերեն։ Այս պարագաներուն տակ թելադրող մը զուշանալու է ենթակային հրամայելէ որ ոտքի ելլէ կամ շարժում մը կատարէ երբ այդպէս ընելէն վտանգ յառաջ կուգայ։ Բայց ամեն բանէ առաջ՝ ի սէր մարդկութեան պէտք է ազատել երկիրը շառլաթաններու եւ կեղծաւորներիւն, այն ընկերակցութիւններէն որոնք անտավարակ կ'ընեն հասարակութիւնը հոգիի բժիշկ կամ քրիստոնեայ գիտուն անունով։

Կրկնակ անհատականութիւնը, Աստուածային յղացում մըն է, միթէ ներքին՝ է շահագործել՝ զայն ի վատ ընդհանուրին, ու հիմայ որ դաշտերը հունձքով զարդարուած են, որոնք պիտի ըլլան հնձողներու։ Անոնք որոնք ազիտութեամբ կամ չարակամ ընթացքով եւ կամ կիրքերու ազդեցութեան տակ՝ ռոնտիոն կ'ընեն ցորենին հունձքը, ու կը ցրեն զայն հովերուն, թէ՛ անոնք որ զօրաւոր ըսկզբունքներէ առաջնորդուելով՝ կ'զգան իրենց պատասխանատուութիւնը, Ամենակարողին հանդէպ, ու կը ջանան մարդկային նկարագիրը բարձրացնել։

Որոնք պիտի ըլլան հնձողները։

(Մնացեալը յաջորդիւ)

Թարգմ. Մ. Յ. ԽՏԵՆՆ

ᐱᐱᐱᐱᐱ

✠ Կ. Պօլսէ կ'գրեն մեզ. — եկա-
նախա ամենէն սիրուն՝ անդիմապ պարս-
հանդէսներէն իմն էր ՕՊալ Սուրբալիսը,
որ տեղի ունեցաւ կէրասիի գիշերը. Մարտ-
իՍնն (Ը Ե') Բէրա, Սօջիւթա Օբէրա-
յա Իրապիլեանի գեղեցիկ արանին մէջ,
առաջորդութեամբ պարի ծառի՞մ ուսու-
ցիչ Խաչիկ էջօ. Խաչատուրեանի, Ընտա-
նեկան այս պարահանդէսը կատարելա-
պէս արդարացող էր այդ հանգամանքը,
վայելչութեան, կանոնատուրութեան և ճը-
րապօրի տեսակէտով. Պարերը տեսցին
մինչև լոյս, մեծ ոգևորութեամբ, հանե-
լի տապաւնութեան մը տակ Յովով բոլոր
ներկաները, որոնց պարասիրիկ եռանդը
վառ պահելու մէջ մեծ գեր ունեցաւ ան-
շուշտ մասնակցութիւնը ընտիր երաժշտա-
խումբի մը, որ կը կազմէին Պ. Պ. Սի-
նանեան, Պրատուն, Գոյտնայէրի և էն-
չայ եւ օտար նուագահմուդներուն մէջ
փայլող զէմքեր ամէնքն ալ, Բայց Խա-
չատուրեան էջօ.ի սարքած այս պարս-
հանդէսը անոր համար մանաւանդ մաս-
նաւոր ուշադրութեան և զննադատու-
թեան արժանացաւ, որովհետեւ անվիճե-
լիօրէն ցոյց տուաւ. Թէ հայ արուես-
տագէտներն ալ կարող են մեծ պարտ-
հանդէսներ կազմակերպել կատարելով ձեռն-
հասութեամբ և Թէ հայ տա՛րրն ալ ճա-
շակը ունի աշխարհիկ ինչպէս ընտանե-
կան մարտը ժամանցներուն. Կիրակիի գի-
շերուան զուտը՝ հանդէսը միտմարական
է ու քաշալերէ՛լ՝ այս տեսակէտով. Ար-
դարեւ ամէն կերպով շնորհաւորելի է
Խաչատուրեան էջօ.ի իր այս անդա՛նիկ
փորձին համար որ փայլուն յաջողու-
թեամբ պատկերացաւ և որուն ոչ նուագ
պերմարտ տալոցդ կրնայ նկատուիլ նաև
բազմաժիւ համադիրներու կողմէ յայտ-
նուած անկեղծ ու ջերմ բաղձանքը ամէն
տարի վայելելու վարպետին սարքած
ՕՊալ Սուրբալիսները:

ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ

✱ Դերսիկէ Տիար Սարգիս Սի-
մեոնեան կ'զրէ մեզ Մերսիի ժո-
ղորդեան խնդանքի վրայ փարս 17
Ատանայի Առաջնորդ Գեր. Մուշեղ Ե-
պիսկոպոս քաղաք ժամանեց՝ և միւս օրը
կիրակի յատկապէս Ս. Պատարազ մա-
տույց: Զառու գրքէն վերջ Գեր. Առաջ-
նորդի օրում տօնին վրայ (Ս. Սարգիս)
Տանկ. լեզուաւ քարոզ խոսեցաւ իր ծանօթ
պիքնաստուծեանք որ քիչերու տրուած
է. եկեղեցին նմանը չտեսնուած ժողո-
վորեան բազմութեամբ լեցուած էր:

✱ « — Երէկ գիշեր տեղի ունեցաւ
Տհար Յովհ. Յ. Վէնէտիկեանի ամուսնու-

Քիւնը Յր. Բոլանդի Մ. Զէլվեանի հետ,
Ս. պապիկի արարողութեան հրաբորոժ
ըր նաև Մուշեղ Նախկոպուս Տիար Ե.
Վենետիկեան կառնարի ծանօթ, կարող
ն. զործուեալ, վաճառականներն է և մի-
անգամայն լեզուազէտ երկուստայից,
իսկ Յր. Զէլվեան իր շնորհալի գեղեց-
կութեան կ'միայնէ նաև ազնիւ բնաւոր-
ութիւն մը և առողջ ու բարձր գաստի-
արակութիւն մը. մեր շնորհաւորութիւն-
ները նորապալկ առնելի և Զէլվեան
Վենետիկեան քնտանեաց »

✱ Ի Խօսեմի շէն կ'ըրեն մեզ.—
Անցեալ կիրակի ի նպաստ վարժարաններու տեղի ունեցաւ Մանկապարտէզի տը-
րոց պարահանդէսը մանչերու վարժարան-
ներն մէջ, Գաղաթիս համար նորութիւն
մ'էր այս և հետևաբար խիստ հետաքրք-
րական տեղեւոյ ժողովրդեան համար,
Երև. ազգերէ անխորի խումն բազմու-
թիւն մը լեցուած էր պարասարսը, Ժամը
Յիս սկսան պարել Յէն 8 տարեկան երե-
սեւ ազգոյիկներ, զոգեցիկ, ժպտուն և
զուարթ լայն յաջողութիւնը կը պարտինք
Մանկապարտէզի վարժուհի Յր. կիւլա
Սէվտաննի, որու շնորհիւ փայլուն վի-
ճակ մը ունի այժմ տեղույս Մանկապար-
տէզը, Տղայոց բոլոր պարերը արտանագան
հանդիսականներու զնահամտման որոնք
զոհ մենկեցան հանդիսավայրէն: Այս հան-
դէսի հաստ.Պր մօտ 15 ոսկիի չափ եղաւ:

ՆՇԱՆԱԽՍՈՒԹԻՒՆ

✦ Գոհունքնամբ կ'արձանագրենք տպարանին զրաշարադատ Պ. Պողոս Մարկոսեանի, երգարողի կ'հազուցեալ Տէր Մամբրէ Սրբազանի, որ շուրջ 15 տարին նեղի կ'վեր կ'չործէ տպարանի մէջ ճշմարիտաօտօրեալներ Այն. Թ. շրանտունի զամբարիտանի հետ: Այս ատիւ սեր շնորհաւորութիւնները կ'ներկայենք երկու խօսեցեալներուն և երկու կողման ազգաւանդ:

ՆՈՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

✠ Ստացանք Կ. Ս. Թուրքմանեանի
Թարգմանած Հանրի Մարիոնի Կեղծ Հոգե-
բանութիւնը: Հրատարակէ՛ք Թով. Դարա-
գաղեան, Տպ. Յ. Մատթէոսեան. գին 8 զրդ.:

ՆՈՒՒՐ ԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

✱ Ազգ. Ս. Լուս. Հիւանդանոցի նուիրած են Ստեփան Յովնանեան, Ազաթոն Կարիկեան, Դէորդ Մարանկոզեան և Սարգիս Գարամանեան մէյլէկ մէհիտ՝ Տիար Սկրտիչ Էրբէլէժեանի ամուսնութեան առօրէ։

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ

ՅՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂ

ՃՈՒ ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁՄԵՌՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆՆԵՐՈՒ

Շրջագգեստցուներ բոլորովին Բանօնէ եւ Բիսէ եղած
ՆՈՅՆՊԷՍ՝

ԲՈՒՐԴԷՊԼԱՆՔԷԹՆԵՐ ՄՈՒՇԱՄՊԱՆԵՐ
ՅԱՆԷԼԱ. ԳՈՒԼՊԱ. ԹԱՇԿԻՆԱԿ. ՀՈՏԵՂԷՆ. ԵՒՆ. ԵՒՆ.

Ա. Մամուլի ԱՄԱՍԻՈՅ նոր գործակալ նշանակուած է Հայ-
կազմ եւ. Հապէշեան, որու պէտք է գիմէն թերթիս բաժանորդա-
դրուիլ փափաքողք՝

Ն Ա Ն Ս Է Ն

Գ Է Պ Ի Բ Ե Ի Ե Ռ

Թարգմ. Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Չ Յ Օ ԷՋ ՄԵԾԱԴԻՐ

ԵՄԵՐԸ, ՊԱՌԱԷԸ, ԵՐԻՏԱՍՄԱՐԴԸ, ՕՐԻՈՐԴԸ, ԱՄՈՒՄԵՆ-
ՅԱՆԸ, ԱՄՈՒՐԻՆ, ԴԱՍԱՏՈՒՆ, ԱՇԱԿԵՐՏԸ ամենքն ալ կրնան
կարգալ այս խիստ շահեկան, հրահանգիչ ու հետաքրքրաշարժ համարը՝
ԳԻՆ 3 ՂՐՇ.

Գաւառներու համար՝

Թղթասան ծախսով 8 ղրշ.

Ա. Մամուլի բաժանորդներուն համար թղթ. ծախսով 6 ղրշ.՝

Կ Ա Ն Ի Ի Կ

Կ Ա Տ Ա Կ Ե Ր Գ Ք

Մ Ո Ղ Ի Է Բ Ի

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՂՐՈՒՇ

Կեդրոնատեղի. — ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

GRANDS MAGASINS

PO XENODORO & CO

ՍԵՐ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԷՔ ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂԻ

Ա. ՔՍԷՆՈՐՈՐԻԼՕ և Ը

Երեկոցյան հարկեր և Գրքատնակներ

ԵՐԶԱԶԳԵՍՏՆԵՐ

ՋԵՌՆՈՑՆԵՐ, ԾԽԼԻԿՆԵՐ, ՀՈԳՈՂՈՐՆԵՐ, ԵՒՆ, ԵՒՆ, ԵՒՆ

ԱՅՍ ՄԱՐԳԱՆ ՓՆԿՈՒՄԷՔ

ԱՅՍ ՄԱՐԳԱՆ ՓՆԿՈՒՄԷՔ

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ԾՐԶԵՎԱՆՆԵՐԻ ԴԵՐԿԱՅՈՒՑՈՒՑԻՋՆԵՐԸ
Լ Լ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ